

«Η μεγάλη μας φίλη»

Του ΣΤΑΝΤΗ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗ

Αν πράγματι η «Εθνική» είναι «η μεγάλη μας φίλη», καθώς διαφημίζεται, τούτο δεν οφείλεται στις τραπεζικές εργασίες, όσο στην εκδοτική δραστηριότητα του «Μορφωτικού Ιδρύματός» της. Πάνε είκοσι κιόλας χρόνια από τότε που άρχισαν να παρουσιάζονται οι πρώτοι τίτλοι και κάθε στοιχειωδώς ενημερωμένη Βιβλιοθήκη αδύνατο να μην περιλαμβάνει 20 τουλάχιστον τόμους του ΜΙΕΤ. Ναι, ναι! Και λίγους λέω! Κι όποιος δεν τους έχει είν' απλώς... αγεωμέτρης.

Οχι πάντα ίσου βάρους οι εκδόσεις του ΜΙΕΤ - άλλες σημαντικότερες και βαρύτερες κι άλλες ειδικότερες ή πιο επιφανειακές-, σπάνια πέφτουν κάτω απ' το μέσον όρο. **Πιο επιτυχημένες οι μεταφράσεις ξένων έργων**, παρά οι πρωτότυπες ελληνικές εργασίες - μα γι' αυτό δε φταίει τόσο η Εθνική, όσο το μέτριο πάντα επιστημονικό μας επίπεδο. Πέρ' από κάθε αντίλογο όμως, **ένα είναι θέβαιο: Πως μες σε μίαν εικοσαετία η ελληνική βιβλιογραφία εφοδιάστηκε με βοηθήματα τέτοιας προεξέχουσας ποιότητας**, που δύσκολα έβρισκε κανείς ίσαμε τώρα στον τόπο. Ετσι, δεν πρέπει να λείπει απ' τα χέρια σας ούτε ο «Πλάτων» του Taylor ούτε ο «Αριστοτέλης» του Düering ή του Ross ούτε οι «Προσωποκρατικοί» των Kirk-Raver ούτε η τρίτομη «Ιστορία της Βυζαντινής Λογοτεχνίας» του Hunger ή του Beck ούτε του Guhrigie όσα μεταφράστηκαν από την «Ιστορία» του «της αρχαίας Ελληνικής φιλοσοφίας». Μα και του Lesky το δίτομο για την «πραγματική ποίηση των Ελλήνων» κι ο «Δημοσθένης» του Jaeger επίσης και η μελέτη του Dover για τον Αριστοφάνη και η «Ελληνική πόλη» του Glotz βεβαίωτα. Κι όσα έχουν βγει από την «Εγκυκλοπαίδεια της Πλειάδος» («φιλοσοφία της Ιστορίας», κάμποσοι τόμοι): ενδιαφέροντα. Μα και ειδικότερες μονογραφίες, όπως του Μιονί, η «Ελληνική Παλαιογραφία» και του Turner, η Παπυρολογία, χρυσιώτατες και για πανεπιστημιακά εγχειρίδια, αντί των πολυγραφημένων που επί δεκαετίες μοιραζόντουσαν στους φοιτητές.

Δεν λείπουν βέβαια και τα μετρίωτερα έργα, όπως του Francke τα «Ρωμαϊκά νομίσματα της Μικράς Ασίας» (πολύς κατάλογος-λίγο ζουμί), η άχρωμη κι άοσμη «Ελληνική Ιστορία» των Botsford-Robinson (μ' έναν πενιχρό Ατλαντά), η συμβατική και διόλου αμερόληπτη «Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας» του Λ. Πολίτη, η άφωτοτερη «Ιστορία της Λατινικής Λογοτεχνίας» του Rose (υπήρχαν πολύ καλύτερες για μετάφραση) κι άλλα. Μα και σημασία τόσο δεν έχουν. Στο κάτω κάτω και πολύ σπουδαιότερες σειρές, όπως ο κολοσσός της Βιβλιοθήκης Μαρασλή, στις αρχές του αιώνα, περιέλαβε και καθαρευουσιάνικα... έπη του Κουμανούδη στους κόλπους της (Στρατής Καλοπίχειρος), ή κι απρόσεχτες μεταφράσεις, όπως του Γάσπαρη από τον Αγγελό Βλάχο ή του Ρίμπεκ από τον Σακελλαρόπουλο ή του

Ντρώζεν από τον Δέλλιο!

Κι επειδή, φυσικά, στα «ιδρύματα» δεν πιστεύω (βλέπουμε δα καθημερινά την αδράνεια και την ανικανότητά τους - ή και την κακοποιό τους «δράση» εκάστοτε), είναι σαφές πως πίσω απ' το συγκεκριμένο τούτο «ιδρυμα» κρύβεται ο ζήλος και το μεράκι ενός, που τ' όνομά του αναγράφεται πάντα κάτω απ' το μάλλον... βαρύγδουπο Διοικητικό εκάστοτε Συμβούλιο.

Τόσα χρόνια όμως εκδοτικής δραστηριότητας και μια κριτική να δημοσιεύτηκε για τα βιβλία που παρουσιάστηκαν, θετική ή αρνητική, δεν θυμάμαι. Κι όταν λέω «Κριτική», εννοώ ΚΡΙΤΙΚΗ, όχι βιβλιοπαρουσίαση από ασχέτους προς το θέμα δημοσιογράφους, που αναπαράγουν απλώς τα δελτία Τύπου ή δίνουν τον κατάλογο περιεχομένων. **Ενώ ουσιαστική Κριτική, που να προάγει.** Γιατί ο καλός, με τη σωστή κριτική, βοηθιέται, όσο αυστηρή και νάναι, ενώ ο τσαπατσούλης, ο πρόχειρος, ο αμελής, εύκολα-εύκολα τη θεωρεί κακόπιστη, άδικη, καταστρεπτική του οικονομικού του μικροσυμφέροντος, και συνεχίζει απότοπος. Με λίγα λόγια: **Μόνο ο καλός καλύτερεύει, ποτέ ο κακός!**

Ο τελευταίος τίτλος

LIONEL CASSON

«Το ταξίδι στον αρχαίο κόσμο»

Μετάφραση: Άλνα Σταματιάδου. Επιμέλεια: Αντηγόνη Φιλίππου-Παυλίδου.

Αθήνα, 1995. ΜΙΕΤ. Σελ. 494-μετρώτατη εικονογράφηση

Ο Lionel Casson είναι αυθεντία στο χώρο της αρχαίας Ναυσιπλοΐας. Σημαντικότερο έργο του: «Τα πλοία και η ναυτιλία στον αρχαίο κόσμο», ενώ έχει σχολιάσει

και τον «Περίπλου της Ερυθράς Θαλάσσης», κείμενο ναυτικού εξερευνητικού ενδιαφέροντος. Το «Ταξίδι στον αρχαίο κόσμο» όμως μοιάζει μάλλον δευτερώτερη εργασία...

Το βιβλίο μελετάει τα ταξίδια και κάθε τι συναφές, από την αυγή του πολιτισμού, ίσαμε τα τέλη της Ρωμαϊκής εποχής. Κι είναι μεν το θέμα ευρύ, αλλ' ο συγγραφέας δεν βάζει και καθόλου φρένο στην πένα του. Και για τους μεν ανατολικούς πολιτισμούς αναγκάζεται μοιραία να περιηγησιολογήει (εφόσον οι μαρτυρίες είναι σπασματικές και περιορισμένες), μα για τα ελληνορωμαϊκά χρόνια επεκτείνεται γράφοντας περί παντός του επιστητού. Αναμφίβολα οι ταβέρνες αποτελούσαν σταθμό για κάθε ταξιδιώτη - και όχι μόνο - μα και 30 σελίδες με πληροφορίες, μαζεμένες από δω κι από κει, παραπάνε... Υστερα, αναμφίβολα οι ταξιδιώτες, κάποιες φορές, επισκέπτονταν και ιερούς χώρους με σημαντικά έργα τέχνης αφιερωμένα στους θεούς: δεν είναι όμως λόγος αυτός για να φλυσαρεί ακατάσχετα ο συγγραφέας επί άλλες 30 σελίδες, ποια έργα τέχνης βρίσκονταν σε κάθε πόλη ή τόπος! Ενα-δύο παραδείγματα θ' αρκούσαν. Και μπορεί να γίνεται έτσι βέβαια το βιβλίο γλαφυρό, ευαγγέλιωτο κι εύπεπτο, μια και τ' ανέκδοτα κι οι ιστορίες, τα περίεργα και οι άγνωστες πτυχές του αρχαίου βίου είναι πάντο-

LIONEL CASSON ΤΟ ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΟΝ ΑΡΧΑΙΟ ΚΟΣΜΟ

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ

τε τραβηχτικά -αλλά έργο επιστημονικό μ' αυτόν τον τρόπο δεν σπίνεται!..

Κριτική στην ουσία

Υστερα, μπορεί νάναι ο Casson γνώστης του Ρωμαϊκού κόσμου και της Ναυσιπλοΐας, αλλ' στα Ελληνικά θέματα και στη στεριά δεν τα πάει και τόσο καλά: Στις σελ. 79-80, για παράδειγμα, μιλώντας για τους δρόμους στην Ελλάδα αναγκάζει ως και τη μεταφράστριά να επέμβει με υποσελιδεία σημείωση, διότι κοντεύει να μας πείσει πως από την Κόρινθο στο Αργος δεν υπήρχε παρά ένας μοναχός, δούρατος κατακόδρομος, ενώ θεωρεί συνάμα πως «ο κύριος δρόμος από Κόρινθο προς Αθήνα πήγαινε άκρη-άκρη σ' έναν απότομο γκρεμό και το μονοπάτι ήταν τόσο στενό, ώστε μόνο ένα ζώο με σίγουρο πάτημα μπορούσε να το περάσει!». Άγνωστο όμως προφανώς ότι ο κύριος δρόμος από την Κόρινθο στην Αθήνα δεν ήταν από την Κακιά Σκάλα, αλλ' εσωτερικός, κι από κει πέρασαν στρατιές ολόκληρες με άρματα κι υποζύγια, με κάρρα φορτωμένα, με μηχανές και πολεμοφόδια. Κατόπιν, με τα λιγοστά παραδείγματα που δίνει αμαξιών οδών (με αυλάκια χαραγμένα για τις άμαξες) στην αρχαία Ελλάδα, αφήνει να εννοηθεί πως θάταν εξαιρετικά σπάνιες, ενώ στην Αργολιδοκορινθία μοναχά έχουν ανιχνευ-

θεί πάνω από 40 τέτοιοι δρόμοι! Πόσοι ακόμα θα βρίσκοταν στην υπόλοιπη Πελοπόννησο, πόσοι στη Στερεά, στη Θεσσαλία και τη Μακεδονία; Τέσσερις όλους κι όλους πήξερε ν' αναφέρει ο Casson;

Μια και σ' άλλα σημεία του έργου γεννιούνται εύλογες απορίες: Είναι δυνατόν να γράφεται στη σελ. 56 πως οι άνθρωποι πριν απ' την πρώτη προχριστιανική χιλιετία δεν ήπνευαν το άλογο, παρά τόχων μόνο για υποζύγιο; (Η όποια τεκμηρίωση από σωζόμενα μνημεία ασφαλώς δεν πείθει). Σίγουρα τα υπόλοιπα κεφάλαια δεν εγείρουν τόσες αμφισβητήσεις...

Τα τρωτά της μετάφρασης

Η μετάφραση είναι πιστή, σε γλώσσα ρέουσα και στρωτή. Δεν λείπουν βέβαια και οι στεχνίες: Σελ. 64: «οι δρόμοι... υπερηφανεύονται για τις γέφυρες και τη σηματοδότησή τους!». Μα κι ασυναξίες κι αγγλισμοί παρεισφύρουν πού και πού. Το κυριώτερο ελάττωμα όμως είναι η άγνοια αυτού καθεαυτού του θέματος του βιβλίου σε βάθος εκ μέρους του μεταφράζοντος. Ούτε η μεταφράστριά ούτε η επιμελήτριά έχουν επαρκές επίπεδο, μ' αποτέλεσμα να μην μπορούν να «υπηρετήσουν» το κείμενό του. Τον πασιγνωστό κι από τον Πλάτωνα του σχολικού «Ανθολόγιου» αιγυπτιακό Θεό Θωθ δεν τον έχουν

Ξανακούσει και τον βαφτίζουν: Τοθ. Τον όρο «graffiti» αντί της δόκιμης απόδοσης: «χαράγματα», τον αποδίδουν αβασάνιστα: «τοιχογραφήματα». Όταν όμως πρόκειται για χαράγματα σ' αγάλματα πάνω ή σ' αιγυπτιακούς κολοσσούς, τότε πώς «τοιχογραφήματα»; (Εκτός κι αν βλέπουμε πίνακες ζωγραφικής και τους ονομάζουμε κι αυτούς τοιχογραφίες!) Ανάλογη κι η προχειρότητα στη σελ. 33, όπου μια πυραμίδα από την Αίγυπτο μεταφέρεται στη Λιβύη! Διότι διάβασαν στο πρωτότυπο: Sakkarah, πήγε ο νους στη γνωστή έρημο, κι έτσι η πυραμίδα του Ζώρερ αντί στη Σακκάρ, έξω από το Κάιρο, βρέθηκε στη Σαχάρα της Λιβύης!

Στη σελ. 373, πάλι, διαβάζουμε μ' έκπληξη πως ο Γερμανός Καρλ Μπαίντεκερ «δημιούργησε» ούτε λίγο ούτε πολύ, «τους περίφημους... Guides Bleu!». Κι είναι βέβαια του πρωτότυπου η φράση λίγο μπερδεμένη, αλλ' προς Θεού, μπορεί ποτέ να πέρασε μάτι επιμελητή από τέτοια ανοησία και να μη σταμάτησε; Μα η αλήθεια είναι πως ούτε ο Casson (κάκιστά) είναι πολύ προσεχτικός: Ρωμαίο γιανρό λέει τον περίφημο Γαληνό - που 'ταν Έλληνας φυσικά - κι αγάλματα «αρχηγών» (!) του Αλεξάνδρου μνημονεύει κάπου, ενώ δεν επρόκειτο για κανέναν «αρχηγό», παρά για τους 25 πρώτους ιππείς που 'πεσαν στο Γραβικό. Και η έλλειψη αυστηρού γενικότερου ελέγχου σε μια έκδοση, εύκολα ανιχνεύεται με το τεστ του Ευρετηρίου: μετρήστε τα λάθη στην αλφαβητισή! Ναι, ναι. Στην απλοϊστική σειρά των γραμμάτων, και θα βγάλετε νόρμες. Όταν σ' ένα ευρετήριο 20 σελίδων εν συνόλω, υπάρχουν 7 λάθη αλφαβητισής, τα συμπεράσματα είναι εύκολα...

Όταν οι ακαδημαϊκοί γράφουν αρμενοελληνικά!

Τέλος, μια παρατήρηση: Στις παλαιότερες εκδόσεις του ΜΙΕΤ είχαμε συνθησιεί τη στερεοτυπή λεζάντα πίσω από το πρωτοσέλιδο: πώς το χειρόγραφο, προτού σταλεί στο τυπογραφείο «σύμφωνα με τον κανονισμό του ιδρύματος», διαβάστηκε από έναν, κάποιον, καθ' ύλην αρμόδιο. Στους τελευταίους τόμους η λεζάντα εξαφανίστηκε! Αλλά ε; ο κανονισμός ή λείψαν οι αρμόδιοι;

Μα, τι λέω; Όταν ο εναρκτήριος του βιβλίου πρόλογος του «ακαδημαϊκού» Μιχάλη Σακελλαρίου αρχίζει με την ανελληνιστή πρόταση: «Η δημοσίευση του βιβλίου του Casson επέτυχε ένα σπάνιο κατόρθωμα», περιμένουμε μες να πιαστούν τα κάποια ελάχιστα σδόκιμα της μετάφρασης; Όταν οι ακαδημαϊκοί μας τέτοιο λόγο ορνηθσκαλίζουν, ψάχνουμε γι' αρμοδίους;

***

Το βιβλίο, πάρα ταύτα, στο σύνολο του είναι καλό, τραβάει τον αναγνώστη. Κι αν φιλόλογοι κι ερευνητές του βρίσκουν και ψεγάδια, δεν είναι λόγος αυτός να μην το διαβάσετε! Μόνον έτσι θα γίνουν και οι καλοί καλύτεροι. Με το να θρσκουν, όσοι ξέρουν, ψεγάδια, και με το να διαβάζουν, όσοι δεν ξέρουν...